

דתישבו

פרשת ויקרא, תשע"ח, מספר 1262

תורת הכוהנים כסוד הצמצום עומר מינקה

שמבקש להעלות קורבנו מן העוף, אך פירוט ההוראות לכוהנים, בנוגע לאותו קורבן עצמו, נפרש על פני שלושה פסוקים, ובהם ארבעים וארבע מילים. נמצא שהתיאור הארוך והמפורט לא נועד לפרש לכלל העם את דיני הקורבן, אלא להדריך את הכוהנים בעבודתם.

לאור ההנחה שכלל ישראל הם הנמענים של חומש "ויקרא", כמו של שאר חומשי תורה, נשאלת השאלה כיצד עשויים הציויים של עבודת הכוהנים להשפיע על הקורא הישראלי מן השורה, שאינו נמנה על המשתתפים בעבודת הקורבנות, ומהי תרומתן של מצוות אלו לכלל לומדי התורה, המורגלים בסיפורים היסטוריים מכווננים, ובקובצי חוקים הרלוונטיים עבורם?

מקובל לראות במצוות הקשורות לעבודת המשכן אמצעים שנועדו לתת מקום לעבודת ה' באמצעות העלאת קורבנות מן החי והצומח. ואולם, עיון בסעיפי החוק שבפרשתנו ובשאר החומש מעלה תחושה, שיותר משנועדו הדינים הללו לאפשר את קיום הפולחן על ידי הקרבת קורבנות, נועדו הם לגדור לו גדרים ולהגבילו. הרמב"ם ניסח עקרון זה בבהירות, במורה נבוכים חלק ג, פרק לב:

הקרבת הקורבנות, אף על פי שהוא לשמו יתברך, לא הוטל עלינו כמו שהיה בראשונה, כלומר שיוקרב בכל מקום ובכל זמן, ולא יוקם מקדש היכן שיזדמן ... ולא יהיה כהן אלא (בעל) יחוס מסוים, כל זאת להמעיט מין זה של פולחן, ושלא יהיה ממנו אלא מה שלא הצריכה חוכמתו שיימנעו ממנו כליל.¹

על פי גישה זו, עיקר מטרתה של תורת הכוהנים איננה להורות באופן חיובי כיצד לנהוג, אלא לאסור את הפולחן בדרכים שלא פורטו בה. ההנחה שביסוד הפולחן הישראלי היא, שבני האדם נוטים מטבעם לעבוד את הא-ל באמצעות קורבנות, ולכן יש להגביל את

אחר שנסתיים ספר "שמות" בהוראות מפורטות לבניית המשכן וכלי הקודש, מתמקד ספר "ויקרא" בדרכי העבודה של הכוהנים ובדינים הנלווים לעבודה זו.

נקל להבחין בהבדל הסגנוני שבין ספרי "בראשית" ו"שמות" לבין ספר "ויקרא". בבסיסם של שני החומשים הראשונים עומדת ההיסטוריה המסופרת באופן כרונולוגי, ואפילו קובצי החוקים שבהם נמסרים כחלק מן התייעוד ההיסטורי של קורות ישראל. כך נמשך קו עלילתי השוזר על ציר הזמן את הסיפורים על בריאת העולם ובחירת עם ישראל: למן סיפורי הבריאה הפותחים את ספר "בראשית", עבור בסיפורי האבות וביציאת מצרים, ועד לפירוט החובה של בניית המשכן וצידו, החותמים, כאמור, את ספר "שמות". דוגמה לעיקרון זה ניתן למצוא באופן שבו קובץ הדינים הארוך שבספר "שמות" מתעכב על הנסיבות ההיסטוריות שבהן נמסרו החוקים (שמ' כד:ב-ד), באופן שמאיר את החוקים כחלק חשוב בסיפור. סגנון הכתוב חורג אמנם מקו העלילה הראשי, אך נועד למעשה להתפרש כנסיבות שאפשרו את ההתרחשות העלילתית החשובה של כריתת הברית בסיני (שם:ז-ח).

לא כן חומש "ויקרא", הפותח ברשימה מפורטת של הוראות הנוגעות בעיקר לאופן הראוי להקרבת הקורבנות, ומנותק מבחינה סגנונית ולשונית מן הסיפור ההיסטורי המתמשך. על אף כותרות הממענות את פירוטי הדינים לכל ישראל (וי' א:ב; ד:ב), חומש "ויקרא" פונה בעיקר אל הכוהנים המשרתים בקודש, ולא לכלל העם: ספק אם ישראל מן השורה יושפע מתיאור סדרי העבודה המפורטים, כדוגמת אלה שבפרשתנו. אישוש להנחה זו עולה אפילו מן הפן הכמותי שבספירת המילים והפסוקים. כך לדוגמה, בפרשתנו (א:יא) מופיעה כותרת בת פסוק אחד בן ארבע עשרה מילים, הנוגעת לישראלי

* ד"ר עומר מינקה הוא חוקר מקרא; עבודת הדוקטור שלו נכתבה במחלקה לתנ"ך באוניברסיטת בר-אילן (לתגובות: minkomer@gmail.com)

¹ מורה נבוכים, תרגום: מ' שוורץ, תל אביב 2002, ע' 536.

הפולחן ובמקום הקדוש כפלטפורמה לחוויה דתית-אישית שלו עצמו. לפיכך, דווקא במקום הזה ובהקשרים החברתיים האלה, נדרש החוק ליצירת מערכת של בלמים והגבלות שנועדו למנוע תופעות כאלה. הפירוט הארכני של הדרישות המדוקדקות, שנדרשות באופן מיוחד מן העוסקים בעבודת הקורבנות, משמש אפוא כמעצור מפני התלהבות יתר של הכוהנים במשכן, על ידי הפיכת הסביבה האקסטטיבית שתוארה לעיל לסביבה פורמליסטית "יבשה".

בסביבה כזו נצבע המעמד הכוהני בגוון אפרפר של עובדי המשכן, האחראים על ענייני עבודת ה' הציבורית, אך לא ככאלה האמונים על חוויה מיסטית הדורשת יצירתיות או יוזמה כריזמטית. נמצא שבאמצעות הדינים הרבים והמפורטים שבפרשתנו ובספר כולו, מתעצב מקום ההקרבה כמשכנו של האל, אשר הוא הקובע את אופני ההתנהגות במשכנו, ולא כמשכנם של הכוהנים המשרתים בו.

אפשר שעל ידי שמירה כזו על אופייה של עבודת המשכן, מבואר מסר חשוב הראוי לכלל עם ישראל, ובהחלט לא רק לכוהנים המבצעים בפועל את העבודה במשכן: הפולחן הנדרש על פי חוק התורה לא נועד לשרת את הכוהנים ולאפשר להם למצות את קרבנם אל הקודש. חוקי הקרבנות מקבעים את עבודת המשכן כמוסד אשר נתון להגבלות רבות ולפיקוח, ואשר נועד לשרת את כל ישראל, ולאפשר לכולם גישה מדודה וזהירה אל הקודש באמצעות הכוהנים המשמשים בו.

נמצא, שדווקא הפירוט הרב של ההגבלות, החלות על הכוהנים במשכן, משמש לאישוש התפיסה של הישראלי בדבר היות המשכן שייך לכלל העם, ולא רק למעמד הכוהנים המשרתים בו.

עורך: פרופ' יוסף עופר

עורכת לשון: רחל הכהן שייך

הדף השבועי יוצא לאור על ידי הפקולטה למדעי היהדות ולשכת רב הקמפוס

בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע יש לשמור על קדושת העלון

הנטייה הטבעית הזו באמצעות מיסוד הפולחן וקיבועו בתבניות ברורות.

קריאת ספר "ויקרא" בפרספקטיבה האמורה מגלה, שהמסר המצמצם ניכר גם בסיפורים המועטים שבו: בפרק ח' מתואר טקס הכשרת הכוהנים, ובו תיאורי מעשים פולחניים, אשר לראשונה מופיעים כדיווח על התנהגות הדמויות ולא כציווי עתידי. והנה, לכל אורך הפרק שב וחוזר בווריאציות שונות הביטוי: "וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֹתוֹ" (פסוקים ד, ה, ט, יג, יז, כא, לד, לו). רש"י מפרש על אתר, שההדגשה נועדה לתת תוקף אלוהי להכתרת אהרון אחי משה, כדי למנוע חשדות לנפוטיזם פסול מטעם משה.

עם זאת ניתן להוסיף להסבר זה את המשמעות של הגבלת הפולחן שהצבענו עליה לעיל: סיפור הקדשת הכוהנים מדגיש באופן מיוחד כי המעשים שנעשו במשכן לא כללו שום פעולה נוספת על הצו האלוהי. שכן, כל הוספה על המצוות שציווה ה' נתפסת כמעשה שלילי, משום שהיא חוצה את הגבול הברור שבין עבודת ה', שהינה פרי יוזמת האל לבין עבודה שהיא יוזמת האדם, ואשר נועדה לענות על מאוויי האנושיים של הכוהן. הביטוי הברור ביותר של תפיסה זו מגיע בסיפור הקדשת המשכן, בפרקים ט-י. בזו אחר זו מופיעות בו שתי התרחשויות הפוכות. בראשונה, משה מצהיר ומורה כי במשכן יש לבצע רק את אשר ציווה ה', על מנת ש"יֵרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד ה'" (ט:ו). ואכן, מעשי הכוהנים שנעשים בהשגחת משה ואהרון נעשים "כמשפט" (ט:ז), ובעקבותיהם נענה ה': "וַיֵּרָא כְבוֹד ה' אֶל כָּל הָעָם" (ט:כג). כנגד זאת, בהתרחשות השנייה, הכוהנים נדב ואביהוא יוזמים לראשונה מעשה פולחני שלא על פי הצו האלוהי, כפי שנמסר בידי משה, ולפיכך הם באים מיד על עונשם. שתי ההתרחשויות הצמודות בעלילת חנוכת המשכן מלמדות על אופייה המגביל של תורת הפולחן הכוהנית, כפי שראינו לעיל: יש לבצע בדקדקנות את ההוראות שבצוויי הפולחן, ולא להוסיף עליהן מאומה.

מעשי הקרבת הקורבנות עשויים מעצם טיבם להוביל את העוסקים בהם לאקסטזה. שחיטת בעלי החיים הרבים והעיסוק הרב באש, המלווה בניגונים חוזרים ונשנים בכלי הנגן של הלוויים, עלולים להוות סביבה טבעית להתנהגות יצרית בלתי נשלטת. בסביבה זו מוצב הכוהן, שחונך מינקות לתפוס עצמו כנבחר וכמיוחד לעומת ישראלים בן שבט אחר. במצב כזה הוא עלול לפרש בטעות את ייחודו זה כפריבילגיה המאפשרת לו קרבה יתרה אל הקודש, ולהשתמש בכלי